

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

IV 2013 8

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ТЕЛЕСНА ДЕФОРМАЦИЈА POLIDAKTILIJА ('ШЕСТИ ПРСТ') КАО БАЗА У АНТРОПОНИМИЈИ

Апстракт: У раду се, с етнолингвистичког и културолошког аспекта, говори о телесној деформацији polidaktilija ('шести прст') као бази у презименима типа: (а) Алтипармак(овић) – оријенталног порекла – и (б) Шестиновић – словенског. Према мотивацији настанка, презимена овог типа спадају у продуктивну скупину – какав си? Polidaktilija је телесна деформација прекобројних неразвијених костију из којих израстају прекобројни чланци прстију или цели прсти. За презимена с оријенталном базом у синтагми alti parmak ('шести прст'), с јасном мотивацијом и провидном етимологијом, данас се у српском језику изгубила представа о њиховом основном значењу. Презимена типа Шестић и Шестиновић могу да имају за базу синтагму „шести прст“ од надимка Шесто/Шеста (чешће); али и „дете које се родило шесто по реду“ (ређе).

Кључне речи: антропониимија, мотивисана презимена, презиме Алтипармак(овић), презиме Шестиновић, телесна деформација polidaktilija ('шести прст'), оријентализми у српском језику.

Предмет рада је мотивација настанка презимена оријенталног порекла, типа Алтипармак(овић), и словенског порекла, типа Шестиновић, тј. говори се о оним презименима која за базу имају урођену телесну деформацију polidaktilija (шести прст), а спадају у продуктивну скупину презимена – какав си? Како је констатовано у истраживањима о антропониимији, и презиме као језички знак је мотивисано.

Циљ рада је да се покаже како примарна значења презимена овог типа с провидном етимологијом често избледе. Пошто се губи представа о њиховој бази, то представља погодно поље за ненаучне импровизације у „народној етимологији“. За многа презимена етимологија више није провидна због потпуне архаизације неких израза, потирања утицаја посуђеница из језика који је из-

губио економски и политички престиж на језик примаоца, деривације и композиције са страним суфиксима или речима, или због извршених гласовних промена и слично.

1. Презиме као друго име. – У презименима се крију многе тајне које су кључ за ономастичке, ближе антропониимијске и неке изванлингвистичке сегменте.

„По њему [prezimenu] се зна да смо једном постојали и кому смо припадали. А какви смо, а какви смо некоћ били, акумулира се и сабија у слику, у садржај нашег презимена које је похранјено у меморију, у пријатна и неугодна сјећања наших изравних и посредних познаваатеља“ (Šimunović 1985: 14).

2. Презиме је млађе од личног имена. У турским пописима (дефтерима) у средњем веку с данашњег српског језичког подручја види се да су пописи-

вачи уносили само лична имена јер презиме није још било уведено у администрацију.

2.1. У компаративним истраживањима у антропониими о стабилизацији словенских презимена као самосталном процесу историјске семантичке еволуције показује се да постоје разлике у настанку презимена у словенском свету.

„Словенска Европа је била подељена на две зоне од самог почетка документованог историјским изворима:

1) зону преваге дескрипција изведених од имена места [...], која обухвата западнословенске земље, овде репрезентоване Чешком и Пољском;

2) зону преваге патронимијских дескрипција, а касније патронимика, обухвата источно- и јужнословенске земље, овде репрезентоване Русијом, Хрватском, Србијом, Македонијом и Бугарском“ (Kowalik Kaleta 1987: 28).

2.2. На јужнословенском тлу презиме је установљено у различитим временима зависно од тога која је цивилизација (администрација) владала у одређеном времену и простору.

„Настанак презимена на тлу српског и хрватског језичког подручја представља велику непознаницу чије контуре само назиремо [...]. Неједнаки политички и културни утицаји на целом овом подручју указују на знатне разлике створене током векова због различитих религија, ратова, елементарних несрећа које су довеле до перманентних миграционих покрета“ (Михаиловић 2002: 738).

2.3. Познати ономастичар Петар Шимуновић за хрватско подручје констатује да су ту рано фиксирана презимена:

„Nastanak prezimena vezujemo uz feudalni poredak, kad se porodica organizira kao krvna i proizvodna jedinica, uključena u stalež povlaštenih ili u stalež potlačenih“ (Šimunović 1985: 15).

2.4. У Кнежевини Србији, у *Зборнику закона и уредби Кнежевине Србије* за 1851. годину, коначно је решено:

„Да се од стране Правитељства нареди да се у фамилији нашега народа презимена једанпут за стална утврде, како би се унапредак за свагда знати могло једно презиме једне исте фамилије, а да би се то удејствовати могло да се све власти како грађанске, тако и духовне, а и школске и војне, по овој наредби презимена по најстаријем у фамилији заводе и после свагда да само за ова стално установљена презимена распитују, та у надлежна јавна и званична акта уписују и на иста своја решења и друга закључења издају“ (према Позновић 1996: 15).

3. Петар Шимуновић издваја четири скупине мотивације настанка презимена: (1) **чији си**, (2) **какав си**, (3) **откуд си** и (4) **што си** (Шимуновић 1985: 21). По критеријуму с морфолошког аспекта може се говорити о подсистемима у оквиру сваке скупине, тј. да ли су (а) идентични облици презимена с базом (*чутура: Чутура*) или су (б) додати форманти *-ов/-ев-* (*Марков*) или (в) деминутивно *-ић* (додато на базу – *Марић* или на базу присвојног придева и деминутивни наставак *Новаковић*).

(1) У прву скупину – **чији си?** – спадају презимена типа (а) *Селаков*, (б) *Марковић*;

(2) У другу скупину – **какав си?** – спадају презимена типа: (а) *Чолак*, (б) *Слијепчевић*, *Топаловић*;

(3) У трећу скупину – **откуд си?** – спадају презимена типа: (а) *Ужичанин*, (б) *Дробњаковић*;

(4) У четврту скупину – **што си?** – спадају презимена типа: (а) *Самарџија*, (б) *Мутавџић*.

4. **Телесни недостатак као мотивација презимена.** – Како је речено, пошто су предмет нашега рада презимена од базе оријенталног порекла посуђеницом типа *Алтипармак*, *Алтипар-*

маковић и словенског порекла *Шестић*, *Шестиновић*, наша пажња биће усмерена на презимена која спадају у скупину – **КАКАВ СИ**.

5. Да су презимена мотивисана, потврђује једна латинска сентенција:

„**Convéniant rebus nómina saepe suis.** – Imena često dolikuju svojim predmetima. (Smisao: za lošeg slikara kažemo da je mazalo; pogotovu ako se taj slikar slučajno zove Mazalić, onda se ova rečenica može lepo primeniti!)“ (Vilhar 1991: 59).

Ради илустрације наводимо нека презимена која спадају у скупину **КАКАВ СИ** с „негативним“ базама из оријенталних језика, а пренета су и у српски језик:

(1) „**bàrak** indecl. adj. i **bàrak** -a, supst. (tur.) [...] *čovjek dlakav, obrastao dlakom. Od ovoga je nastalo lično ime Barak i prezime Baráković*“ (Škaljić 1973: 120).

(2) „**tòpal** m (tur.) *čovjek sa jednom kraćom nogom, onaj koji je hrom. Od ovog je nastalo prezime Topalović*“ (Škaljić 1973: 619).

– *Топал-паша*, владао у Босни у другој половини 19. века, био је хром у једну ногу, али то му је била стечена телесна мана.

(3) „**čela, čelavōst** f (tur. i pers.) 1. *kraste po glavi calvities. 2. mjesto na glavi s kojeg je otpala kosa, opadanje i nedostatak kose na glavi, alopecija*“ (Škaljić 1973: 187).

– Презиме [Јован] *Ђелић*, познати сликар.

(4) „**čor** incl. adj. (pers.) 1. *slijer (u oba oka). 2. (čorav, slijer u jedno oko), jednook*“ (Škaljić 1973: 195)

– Презимена типа *Ђорић*, *Ђоровић*; али и од базе **сл(и)еп**: *Слијепчевић*.

(5) „**čakar** adj. (tur.) 1. *onaj koji je raznoboјnih očiју. 2. razrok*“ (Škaljić 1973: 160).

– *Чакар*, муслиманско презиме у Србији (познати фудбалер ФК „Партизан“); *Чакаревић*, презиме у Старом Влаху (Јеврем Чакаревић, учитељ, гуслар и

скупљач народних умотворина почетком 20. века).

(6) „**čolak**, hipok. **čolo** m (tur.) *onaj koji je bez jedne ruke, jednoruk; sakat, invalid u ruku; sakat u prst. – Od ovoga su došla prezimena: Čolaković, Čolić, Čolović*“ (Škaljić 1973: 180).

– *Тоде Чолак*, пореклом из Крајине, професор Филолошког факултета у Београду.

(7) „**čulav** adj., *koji ima male uši ili neta jednog ili oba uha*“ (Škaljić 1973: 181).

– *Чулко барјактар* – из епске народне песме *Костреш харамбаша* – био је кажњен одсецањем уха.

6. Друга латинска сентенција каже:

„**Bonum nomen, bonum omen.** – *Dobro ime, dobar znak (predskazanje)*“ (Vilhar 1991: 46).

Нека презимена оријенталног порекла стоје у опозицији „негативно“ – „позитивно“ – тако да се посебно наглашава принцип **КАКАВ СИ**.

Овде издвајамо опозитна презимена на бази психичких особина које су видљиве као и телесне особине:

(1) Психичке особине – *плашљивац*: *окретан, спретан*:

(а) Презиме *Чалук* дошло је од особине „*plašljivac, smetenjak*“ (Škaljić 1973: 161–162).

(б) Насупрот овом презимену је презиме *Чустовић*:

„**čust** adj. (pers.) *hitar, gibak, spretan, okretan. – Od ovog je izvedeno prezime Čustović*“ (Škaljić 1973: 182).

(2) Психичка особина – *савладавање љутње* : *пркос, инат*:

(а) „**Čázim, Kázim** (č. **Kjázim**) (ar.) *musl. muško ime. [...] koji srdžbu utoljava, koji ne ispoljava ljutnju*“ (Škaljić 1973: 185).

(б) „**čorluk** m (pers.-tur.) *prkos, inat, tvrdoglavost*“ (Škaljić 1973: 196).

– *Ђорлука*, познати фудбалер из Хрватске.

7. У Старом Влаху, „*прелазној земљи*“ метанастазичких кретања, тј. у насељавању породица из матичних зе-

Видан В. Николић

маља, старе Херцеговине и брдовите Црне Горе, у Шумадију, фиксирана су презимена према надимцима **какав си**.

„Овде су [у Стари Влах, околина Бајине Баште] дошла три брата са надимцима: *Сунур*, *Џиврак* и *Читак*, па су им и потомци добили такве надимке и у селу очували до данас“ (Павловић 1930: 404).

„*Сунур* је човек, мало, једва приметно рошаваг лица. *Џиврак* је човек који много говори, али му је орган такав да шишти и крешти и не разуме се. *Читак* је много говорљив човек, који би желео и да своје мисли натура другима“ (Павловић 1930: 404, напомена 2).

Данас су у околини Бајине Баште фиксирана презимена *Сунур(овић)* и *Читак(овић)*; а презиме *Џиврак* остало је према надимку без форманта *-ов-* и демутивног *-ић* (уп. Познановић 1996: 192).

8. Polidaktilija као мотивација настанка презимена. – То је аномалија која је била позната и у другим цивилизацијама.

8.1. 'Шести прст' је дефинисан као појава у латинском језику:

„*sēx-ūngŭla*, ае, *f. šesta*, која има *šest prstâ* (о *lakotoj bludnici*)“ (Divković 1987: 987).

8.2. 'Шести прст' је дефинисан и у другим језицима.

(1) **sixth finger** – енглески (уп. т. 14.3.);

(2) **sechsten Finger** – немачки;

(3) **sesto dito** – италијански;

(4) **sexto dedo** – шпански;

(5) **sixième doigt** – француски;

(6) **szósty palec** – пољски;

(7) **шестой палец** – руски.

У руском језику дефинисана је појава *rolidaktilija* – *шести прст*:

„**шестипалостъ**, уродство, изражајуће се в наличии у човека 6 палцев на руке или ноге. Обычно шестой палец недоразвит“ (*Энциклопедический словарь*, 1955: књ. 3).

9. Презиме Алтипармак(овић). – Оријентално презиме *Алтипармак* (данас фреквентно у Турској), с варијацијама *Алтипармаков* и *Алтипармаковић* – у творби према природи језика на јужнословенском говорном подручју – има за базу (а) целу зависну синтагму *шести прст* [**altipàrmak**] или (б) само супстантив *прст* [**pàrmak**] без одредбене речи *шести* [**alti**].

9.1. „**altipàrmak** *m* (tur.) *šesto*; *čovjek sa šest prsta na ruci. Otud prezime Altiparmaković.* < tur. *alti parmak* 'šest prsta'“ (Škaljić 1973: 90–91).

„**alti** indekl. (tur.) *šest*, broj 6. < tur. *alti*“ (Škaljić 1973: 90).

9.2. „**pàrmak** *m* (tur.) 1. *grubo otesana daska ili izrezana letva koja služi za ogradu.* 2. *prst. Od ovoga su došla prezimena Pàrmaković i Altipàrmaković* (tur. *alti parmak* 'šest prsta')“ (Škaljić 1973: 51).

9.3. Прво значење **пармак** (**pàrmak** – „*grubo otesana daska ili izrezana letva koja služi za ogradu*“) јесте оријентализам који је одомаћен и у народним говорима српског језика. Међутим, друго значење лексеме **пармак** („*prst*“) није прихваћено у српском језику и зато је презиме *Алтипармаковић* остало затамњено.

С друге стране, презиме *Пармаковић* није везано за **пармак** (*грубо отесана даска*), него за **пармак** (*прст*) – само што је овде изостављен број *шест*.

У српском језику постоје наизглед слична презимена која не треба доводити у везу с презименом *Пармаковић*:

(а) **Кораћ**, презиме, *кораћ* – „дирек, колац“ (*Речник САНУ*, књ. 10, стр. 236),

(б) **Колац**, презиме, *колац* – „држач плота“ (*Речник САНУ*, књ. 9, стр. 768).

10. Потврде за презимена од базе **altipàrmak** у турском језику носили су знаменити људи јужнословенског порекла у Турској:

(1) „Fejzulah ef. **Altiparmak-zade** (Šestić) sin je Ibrahim efendije. Bio je

muderis i pjesnik. Umro je u Carigradu 1156 (1743)" (Fočaci.org, интернет).

(2) „Ibrahim ef. **Altiparmak** rodом je iz Sarajeva. Otac mu je ugledni trgovac Hurem aga. U mladim danima došao je u Carigrad, gdje je svršio nauke i posvetio se profesorskom zvanju. Predavanja je počeo na Skenderpašinoj džamiji u Kanidži. Kasnije je prešao u sudsku struku. Služio je kao kadija u Jeruzaleму, Šamu i Bruai, gdje je umro u 95. godini života 1084 (1673). Sahranjen je pokraj Murad pašine džamije. U Brusi je o svom trošku popravio nekoliko džamija" (Bašagić 1931: 31).

(3) „Fejzulah ef. **Altiparmak**-zade (Šestić) sin je Ibrahim efendije. Bio je muderis i pjesnik. Umro je u Carigradu 1156 (1743)" (Bašagić 1931: 19).

11. Презимена с оријенталном базом *alti parmak* различито се понашају у „домовини“ одакле су посуђивани оријентализми и језицима у којима је реч преузимања:

(1) презиме = база *alti parmak*: у Турској – *Altiparmak* (bianet.org/yazar/kerem-altiparmak); као и код знаменитих Јужних Словена који су били у Турској у ранијем периоду (Башагић 1931; Fočaci.org, интернет);

(2) презиме = база *alti parmak* + формант -ов за ознаку присвојног придева: у Србији – [Никола] *Алтипармаков*, у Македонији – [Јане] *Алтипармаков*;

(3) презиме = база *alti parmak* + формант -ов- + типични суфикс -ски: у Македонији – [Вангел] *Алтипармаковски* [македонски фудбалер];

(4) презиме = база *alti parmak* + формант -ов- + деминутивно -ић: у Босни – [Јован] *Алтипармаковић* [политички радник између два светска рата] (Алтипармаковић 1926).

12. Презиме **Шестиновић**. – Урођени физички недостатак **шести прст** (polidaktilија) у српском језику означен је зависном синтагмом *шести прст*, али се као база јавља само одред-

бена реч – редни број *шести*. Особа која има **шести прст** од базе *шести* добијала је надимак *Шесто* (мушки род) или *Шеста* (женски род), а то се преносило као основа за презимена типа *Шестић*, *Шестиновић*.

Творба је једноставна:

(а) *Шестић* < *шест* + деминутивно -ић;

(б) *Шестиновић* < *шест* + -ин + -ов- + -ић.

13. У мемоарској и етнографској литератури срећу се примери презимена с базом **шести прст**:

13.1. У генеалогии своје породице, Јеврем Грујић, један од највиђенијих и најобразованијих политичара 19. века у Србији, на почетку својих тротомних *Записа* даје тумачење презимена с базом **шести прст**. Грујић тврди да његова породица води порекло од племена *Шестиновића*, који су добили презиме по томе што су наследно имали **шести прст** на руци (Грујић 1923: књ. I, стр. 1). Као што је лако уочити, Грујићи су заменили своје старо презиме *Шестиновић* презименом *Грујић* (насталим вероватно према патрониму *Груја*).

13.2. У мемоарским забелешкама *Старо Ужице*, Љубомир Стојановић бележи и антропонимију друге половине 19. века, где је, између осталог, и један мотивисан надимак провидне етимологије – *Шесто* („имао је на руци – или обе? – изнад палца израштај као шести прст“) (Стојановић 1922: 161).

13.3. Презимена у Црној Гори: *Шеста*, *Шеставић*, *Шестан*, *Шестић*, *Шестовић* (Миљанић, Миљанић 2007: 489).

У црногорским презименима *Шестокрил* и *Шестокрилић* (Миљанић, Миљанић 2007: 489) јасно је да је база **шесто крило**, тј. да је број **шест** зависни део синтагме.

Да ли је у презименима типа *Шеста*, *Шестан* – када имамо само број *шест* – изостављен други део **прст** (што

Видан В. Николић

је типично за ова презимена у српском језику) или је према редном броју дете-та које је рођено у породици?

Да видимо шта о томе каже П. Шимуновић:

„I u našem puku, dok su još bila u običaju narodna imena, djeca su katkad nazivana brojem kojim su redom rođena. Taau imena, kao i mnoga druga, preuzimala i službu prezimena, a onda se kao prezimena ustalila“ (Šimunović 1985: 159).

П. Шимуновић издваја презимена с базом шест: *Шестек* око Сиска, *Шестуха* у Славонском Броду и *Шестић* око Костајнице, Славонског Брода и Макарске (Шимуновић 1985: 160). Од „прилагателњни *первой* и *семой* (седьмой)“ имена типа *Перва*, *Семак* у руском језику (Суперанская, Сулова 1981: 83). Тако је и у Риму *Prima* (Првана), *Secunda* (Другана), *Quinta* (Пета) (в. Шимуновић 1985: 159).

Не мислимо да је П. Шимуновић „задремао“ када је тумачио да се имена добијају према „броју којим су рођена“, јер није био категоричан, оградио се оним делимично искључним „каткад називана“ (уп. Николић 2009: 91).

Мушко име *Петко* и женско *Петкана* нису (увек) настала тако што су та деца пета по реду рођења у породици, јер (то је потврђено) и прво дете може се звати *Петко* или *Петкана* – ако је рођено у *петак*. У крајњем случају база је иста: кардинални број *пет*, јер је *петак* пети дан у седмици. Тако би се могло тумачити и мушко име *Тројан* – ако је дете рођено треће по реду, али и као дете које је једно од троје деце чија се мајка „отројанила“, родила тројке. То потврђује и мотивација настанка имена коза (*Сарпа*) када се ојари троје јарића: зооним *Тројан* (име јарца) и *Тројанка* (име јарета чија се мајка отројанила или име козе која је ојарила троје јарића) (в. Николић 2009: 92).

14. Да је у случају презимена *Шестиновић* у питању телесна аномалија

појаве **шестог прста** на шасти, пре него да је дете рођено шесто по реду, показује да је то маркирана мотивација.

Ради илустрације издвајамо два случаја у српској традицији и један у светској историји.

14.1. У једном селу код Пожеге постојао је човек који је имао шест прста с надимком *Шесто*, а његова породица имала је надимак *Шестовци*. У истом селу била је и једна жена са **шест прста** на шасти, звали су је *Шеста* – *Шестопрста Риста*, и зато су сматрали да је била „мимосвијет жена“ (Николић 2009: 92).

14.2. Према једном усменом саопштењу, у једном селу у Лужничкој долини код Ужица, човек је имао сина са шест прста. Отац је отишао у мировне снаге на Синај (у познатом сукобу између Египта и Израела, шездесетих година прошлога века) и тамо је био приучени болничар у војсци; када је дошао кући, „оперисао је“ сину шести прст, при чему је дечак изгубио моћ говора.

14.3. Један случај у енглеској историји средњег века показује да су и тамо жене са шест прста биле „мимосвијет жене“. Контроверзни енглески краљ Хенри Осми (1491–1547) женио се шест пута и око тога се сукобио с папом у Ватикану. Да би обезбедио разлог за развод од своје жене Ане Болен и да би је јавно погубио као вештицу, оправдање је нашао у томе што је имала **шест прста** на руци.

„Her enemies remarked on the rudimentary sixth finger on her left hend – a sure sign they said, of a sorceress“ (Fraser 1997: 182). Као да је то био довољан доказ за јавно погубљење „шестропрсте“ Ане Болен, за коју се каже да је била ванредне лепоте и мајка потоње чувене краљице Елизабете, која је обележила енглеску историју. Но, тај телесни недостатак био је довољан разлог (за онога ко га је тражио) да је одведу на губилиште.

15. У руском језику постоје нестандардна и стандардна презимена настала од имена делова тела *Борода* : *Бородин*, *Зуб* : *Зубов*, али постоје и нестандардна презимена образована од сложеница у којима један део композиције чини име дела људског тела и с придевом као одредбеном речи означава неку особину.

15.1. Што је за нас посебно интересантно, међу тим фамилијама налази се и од **пал(ец)** – *Шестопал*“ (в. Суперанская, Суслова 1981: 83).

шестипальй – *шестопрст* (Грујић, Шубин 1979: 322)

палец м прст (Грујић, Шубин 1979: 179).

15.2. У историјским споменицима сачувана су стара руска сложена презимена (од 15. до 17. века) типа: *Бородатый Дурак* [Брадата Будала], *Мясная Голова* [Масна Глава] и – за нас посебни интересантно – *Толстые Пальцы* [Дебели Палци] (в. шире Суперанская, Суслова 1981: 30–31).

16. Познато је да се и од стечених телесних аномалија добијају надимци који прерастају у презимена:

У *Горском вијенцу* П. П. Његоша помиње се један римски јунак који је добио надимак према стеченој телесној мани – *леворук* ('без леве руке'):

„Šta Leonid oće i **Scevola**

kad Obilić stane na poprište?“ (Njegoš, *Gorski vijenac*, stih 233–234).

„**Scevola** (С. Markus Scaevola) htjedne ubiti Porsenu, atrurskog kralja, koji 508. g. prije n. e. opsjedaše Rim, ali se prevari, te mjesto njega probode kraljevog pisara; bivši uhvaćen, da dokaže koliko se malo boji smrti, pruži desnicu nad vatru i mirno pusti da mu izgori. Porsena se prepade takvih ljudi i sklopi mir sa Rimom, a Mociju bi nadjenut časni nadimak *Ljevoruk* (*Sceavola*)“ (Njegoš 1979: 188).

17. **Културолошки аспект polidaktilije**. – У латинској сентенцији јасно се каже: „**Cave a signátis**. – Čuvaj se obeleženih (misli se na slepe, hrome, grbave i

sl.) (Čuvaj se od onoga koga je Bog наказан)“ (Vilhar 1991: 52).

У етнографској области Стари Влах, у југозападној Србији, за латинску реч **signátis** уместо Вилхаровог превода *наказан* функционише доста „блаже“ (али и ближе латинском корену) – *обележен*: „Чувај се онога кога је Бог обележио“.

18. У цивилизацијском коду различитих конфесионалних припадности разлике су у хришћанству и у исламу према људима који су хендикепирани – „физички обележени“.

18.1. У хришћанству је јасно физички и/или психички недостатак жигосан надимцима (који су често забележени у администрацији као презимена), али и жигосањем средине у понашању које је прелазило у потпуну изолацију у породици у широј друштвеној заједници.

Познато је веровање у Старом Влаху, вероватно с паганским налагама, за жену која је трудна с „обележеним човеком“ – „ваља се да гледа у *лијепа чојека*“ (ово „лијепа“ читај: нормална). Исто тако, према аналогiji да се може пренети на дете, „ваља се“ да трудна жена избегава сусрет с „обележеним човеком“. Због односа средине према обележеним људима, дакле, био је овакав страх разумљив.

18.2. Ако се упореди исламско наслеђе и православна (и уопште хришћанска) традиција, постоје дијаметралне разлике: (а) у исламу – **алтипармак је сретан човек**, а (б) у православљу – ако је „обележен од бога“ – надимцима је жигосан од људи.

19. Човек који је с „вишком“ прстију у српској традицији сматра се да је обележен од бога; а ако је „обележен од бога“ – онда мора бити означен (чак и жигосан) и од „људи“ – друштвене средине. Поштује се традиција да „обележени људи“ не могу бити свештена лица или учитељи; нису могли служити војску.

19.1. Ако се погледа у дубљу традицију, однос према „обележенима“ био је другачији. „Интересантна је наша реч убог или божјак – за просјака: она нам најбоље илуструје уверење да је просјак или експонент божанства или само божанство 'in persona'“ (Чајкановић 1994: 276).

19.2. „Свети Сава каже како је некоме стока 'болесна зато што није делио ни слепу, ни нему, нити хрому“ (према Чајкановић 1994: 282).

20. Ако се на различитим изворима информација упореди фреквентност презимена с базом **алти пармак**, видеће се да је то најчесталије у Турској и као појава и као презиме, а потом у земљама које је некада Турска освојила и оставила утицај у језику (дакле, чешће код муслимана).

20.1. Како је речено, у исламу је однос према „обележеним људима“ био сасвим другачији. Иако се Турци као освајачи јужнословенских земаља и у историји и у традицији сматрају као војници који су сурово кажњавали непријатеља, зна се да су – поштујући законе своје вере – увек поштедели „обележене“ људе друге вере, али, исто тако, познати као дарежљиви „ништима“ припадницима своје вере и то сматрају као посебну врсту свете обавезе.

20.2. У једном савременом полемичком тексту, презасићеном оријентализмима, с етнолингвистичким цитатом који потврђује други културни кодекс и конфесионали код, потврђује се: „Кажу да је **altiparmak** sretan čovjek. Misle ako ima pečega viška da je u tome hasna i hajr“ (Nijaz Salkić: *U amanet za selamet*, Zavidović 2013. – *Pik.ba*, интернет).

23. Жигосање или регистровање физичке или психичке особине са социоллингвистичког аспекта одређено је јасном релацијом и онога који је наденуо надимак према ономе што надимак означава, а онда је надимак прерастао у

презиме. У исто време, овај тип антропонима еволуцијом свога настанка показује како се у Срба и на ширем простору, обичајно и административно, формирало презиме као друго име за потребе администрације. То се нарочито дешавало у време аустроугарске администрације, која је у једном важном периоду за формирање презимена владала у западним крајевима на јужнословенском тлу. Што је једном забележено, остало је заувек фиксирано као презиме. Не каже се узалуд: „Теже је аустријско перо него турски мач.“ Пошто су становници често пријављивали надимак уместо презимена, тако је остало да у Босни и Херцеговини има најнеобичнијих презимена (јављају се чак и опсцена презимена).

Извори и литература

1. Altiparmaković, Jovan (1926), *Naši odnosi s Bugarskom: govor Jovana Altiparmakovića održan u Narodnoj skupštini 27. marta 1926*, Sarajevo, b. i., 17 str.
2. Bašagić, Safvet beg (1931), *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*, Zagreb: Matica hrvatska.
3. Vilhar, Albin (1991), *Latinski citati, skupio i preveo Albin Vilhar*, Novi Sad: Matica srpska.
4. Грујић, Бранислав и Никола Шубин (1979), *Речник руско-српскохрватски, српскохрватско-руски са кратком граматиком руског језика*, Цетиње – Београд – Загреб: Обод – Медицинска књига.
5. Грујић, Јеврем (1923), „Записи“, књ. I–III, у: *Зборник за историју, језик и књижевност српског народа*, Прво одељење, Споменици на српском језику, књ. IX, Београд: Српска краљевска академија.
6. Divković, Mirko (1987), *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb: Naprijed.
7. *Энциклопедический словарь* (1955), главни редактор Б. А. Введенский, књ. 3, Прашур-Јая, Москва: Государ-

- ственное научно издателство „Большая советская энциклопедия“.
8. Kowalik Kaleta, Zofia (1987), „Stabilizacija slovenskih prezimena kao samostalan proces istorijske semantičke evolucije“, *Ономастички прилози*, књ. VIII, Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, 25–36.
 9. Миљанић, Вукота и Аким Миљанић (2007): *Презимена у Црној Гори*, Београд: Београдска књига.
 10. Михаиловић, Велимир (2002): *Српски презименик*, Нови Сад: Аурора.
 11. Николић, Видан (2009): „Две антропонимијске минијатуре: презимена Самоуковић и Шестиновић (ономастички и етнолингвистички аспекти)“, у: *Nomen est omen (ономастички прилози)*, Ужице: Учитељски факултет, 83–94.
 12. Petrović, Petar Njegoš (1979): *Gorski vijenac*, Sarajevo: Veselin Masleša.
 13. Павловић, Љуба (1930): *Соколска нахија*, Српски етнографски зборник, књ. XLVI, Насеља и порекло становништва, књ. 26, Београд: Српска краљевска академија.
 14. *Pik.ba*, интернет, доступно на www.pik.ba > Literatura > Knjige > Ostalo (приступљено 25. септембра 2013).
 15. Познановић, Раде (1996): *Презимена ужичког краја*, Ужице: Културно-просветна заједница.
 16. Стојановић, Љубомир (1922): „Старо Ужице. Белешке и успомене из год. 1865–1875“, *Гласник Географског друштва*, Београд, књ. VIII–VIII: 157–176.
 17. Суперанская, А. В. и А. В. Сулова (1981): *Современные русские фамилии*, Москва: Издательство „Наука“.
 18. *Fočaci.org*, интернет, доступно на <http://www.fočaci.org> (приступљено 25. јуна 2013).
 19. Fraser, Antonia (1997): *The Lives of the Kings and Queens of England*, London: Orion Publishing Group.
 20. Чајкановић, Веселин (1994): *Студије из српске религије и фолклора 1910–1924*, Београд: СКЗ и други.
 21. Šimunović, Petar (1985): *Naša prezimena: porijeklo – značenje – rasprostranjenost*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
 22. Škaljić, Abdulah (1973): *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost.

PHYSICAL ANOMALY *POLYDACTYLY* (EXTRA DIGIT)
AS A ROOT IN ANTHROPONYMY

Summary

In this paper, we discuss the congenital physical anomaly *polydactyly* ('extra digit' 'sixth finger'), from an ethnolinguistical and cultural standpoint, as a root for surnames: (a) *Altiparmak(ović)* – of Oriental – and (b) *Šestinović* – of Slavic origin. According to the motivation of origin, surnames of this type belong in the productive group – What are you like?

Polydactyly is a physical anomaly of supernumerary underdeveloped bones from which supernumerary joints or entire fingers emerge.

For surnames with Oriental origin, in the form of phrase *alti parmak* ('sixth finger'), with a clear motivation and transparent etymology, the knowledge of their literal meaning has now been lost in Serbian language.

Surnames like *Šestić* and *Šestinović* can have as their root the phrase "šesti prst" (sixth finger), from the nickname *Šesto/Šesta* (more common); but also "the sixth child" (less frequent).

vid.nik47@gmail.com